

Peterburi ajalehes Pealinna Teataja 1915 ilmunud ülevaade Krimmi ja Kaukaasia eesti asundustest. C. Reinmann (Karl Reinmann) — osaliselt põhineb see ülevaade tema uurimisreisil Kaukaasia asundustesse (1914). Krimm: Sõrt-Karaktsõra (Sõrt-Karaktschora), Kontši-Šavva ehk Krasnodarka (Kontshi-Shawa), Kijat-Orka ehk Upornoje, Džurtši ehk Pervomaiskoje (Dshurtshi), Utškuj-Tarhan ehk Kolodeznoje (Utshkuj-Tarhan), Samruk ehk Beregovoje, Boz-Goz ehk Vesennevka (Bos-Kos), Džaga-Kuštši ehk Ohhotnikovo (Kutschi). Krimmi ostuasundused (kus maa on välja ostetud) ja rendiasundused (kus maad renditakse). Eestlased Krimmi linnadest: Jevpatorija (Eupatoria), Saki, Bahtšisarai (Bahtshissarai), Karasubazar ehk Bilohirsk (Karasubasar), Sevastopol (Sewastopol), Jalta, Kertš (Kertsh). Kaukaasia suuremad asundused: Punase Lageda (Punase-Lageda), Jermolovka (Jermolowski), Sulevi (Sulewi), Salme, Alam-Linda, Ülem-Linda, Neudorf, Estonia, Uus-Estonia (Uue-Estonia), Pirembel (Perembell), Livoonia (Liwonia), Maruhha (Marucha), Hussõ-Kardonik (Soriküla), Allmäe, Eesti-Haginsk (Kalmuka). Väiksemad asundused Kaukaasias: Vardane (Wardani), Nahhip ehk Aibga (Nahip), Uue-Troitski, Jevdokimovka (Jewdokimowka), Trotsševski (Trotschewski), Pshu, Burna (Singelei), Kaana ehk Kanovo (Kanowa), Petrovka (Petrowka). Krimmi ja Kaukaasia laulupeod 1914. Krimm: Tauria Eesti Hariduse selts: asutamine, tegevuse algus märtsis 1914, eestseisuse asukoht Sõrt-Karaktsõras. Tauria Eesti Majanduse ühisus. Tauria Eesti Hariduse seltsi haruselts Kontši-Šavvas. Liikmete arv. Tauria Eesti Hariduse seltsi korraldatud üritused 1914. Seltsi oma maja ehitus. Loetelu Krimmi asundustest, kus on eesti rahvaraamatukogud, laulukoorid, puhkpilliorkestrid, keelpilliorkester. Ajalehtede lugemine Krimmi asundustes. Karskuse küsimus Krimmis. Nende Kaukaasia asunduste loetelu, kus on olemas: laulukoorid, näiteseltsid, pasunakoovid, keelpilli- jm. orkestrid, registreeritud seltsid (koos nimedega), seltsimajad. Bakuu eesti selts. Thbilisi eesti selts. Ajalehtede lugemine Kaukaasia asundustes. Karskuse küsimus Kaukaasias. Plaan korraldada Põhja-Kaukaasia asunduste laulupidu. Allmäe perede arv. Eestlased Kaukaasia linnades, vähene eestlus linnades ja selle põhjused. Krimmi ja Kaukaasia kooliõpetajate ühinemine. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Huvitav on siin „Perembelli” mainimine suuremate eesti asunduste seas. Oletan, et tegu oli väga vähe tuntud eesti asundusega praeguses Aserbaidžaanis Yardımlı rajoonis Pirembel'i külas. Selle asunduse võimalikku olemasolu on maininud veel ainult August Nigol 1915 Virralistes. Veel on seni praktiliselt tundmata need Kaukaasia eestlaste asupaikade nimed: Jewdokimowka (oletan, et endine Jevdokimovka ehk Zegani, praegune Pšašha küla Abhaasias Mehadõri lähedal); Trotschewski (? , võimalik, et praegune Bentšahu, endine Troitski ehk Tšantškeri Abhaasias Sulevist u. 6 km põhja pool), Pshu (võimalik, et Bzõbi jõe ülemjooksul süda-Abhaasias), Petrowka (arvatavasti Abhaasias Suhumi rajoonis Linda asunduste lähedal Odiši rajoonis paiknenud Petrovskoje).

Pealinna Teataja (nr. 124), 2. juuni 1915, lk. 2

Eesti elu Krimmis ja Kaukasias.

Eesti elul Krimmis ja Kaukasias oli 1914. a. ärkamise ajaks, nagu kodumaa se-
da ammu läbi on elanud. Meie asundustes on ka juba warem kodumaalt tul-
nud kooliõpetajad seltskondlist tööd teinud, mis pidu- ja näitemänguõhtute
toimepanekutes awaldunud on. Kuid see on ikkagi ühetaoline ja kohaliku
tähtsusega töö olnud. Suurt waheldust töid aga 1914. a. kewadel toime pan-
dud Krimmi ja Kaukasi laulupidud, esimene Sõrt-Karaktschoras 15.—16. mail,
teine Suhumis 26.—27. mail). Ehk need laulupidud kodumaa omadega wõ-
reldes laulupidudeks „en miniatur” on jäänud, löid nad siiski teatud määral
waimlist elewust, tõstsid waimlisi huwidis, ergutasid rahwuslist iseteadwust
ja aatelist tööd. Ja ehk küll mõnigi laulupidude läbi tekkinud algatus sõja ehk
mul põhjustel närbunud on, jäädaw tähtsus on neil laulupidudel asunikkude
kulturelu edenemise kohta siiski.

Ka sidet kõwendada üksikute asunduste ning wiimaste ja kodumaa wahel on
suutnud need laulupidud. Suuremat ainelist kasu pole nad seni weel mitte
annud (peale Narwa laulupidu, mis ligi paartuhat rubla üle jättis); kuid kasu
peale pole ka meie laulupidude korraldajad mitte wälja läinud. Krimmi laulu-
pidu jättis järgi ligi 300 rbl., kuna Kaukasi oma ligi 300 rbl. defitsidiga lõppes.

Teiseks tähtsamaks sündmuseks Krimmi eestlaste seltskondlises elus oli
Tauria E. Harid. Seltsi asutamine, mis märtsi kuu 1914 a. tegewust algas. Ni-
metatud selts oli esimene registreeritud seltskondline organisatsioon Krimmi
eestlaste seas. Tema eestseisuse asupaigaks määrasiid asutajad Sõrt-Karakt-
shora asunduse, kui Krimmi Eesti perekamate asunduste keskkoha; tema
tegewuse piirkonnaks on aga Tauria kubermang. Sellele seltsile järgnes
Tauria Eesti Majanduse ühisus, mis aga sõja pärast paremaid päiwi ootab, et
oma tegewust algada. Hariduse selts on aga juba oma lühikese tegewuse aja-
ga Krimmi Eesti awaliku elu keskkohaks saanud. Tal on juba üks haruselts
(Kontshi-Shawa asunduses), peale selle töötawad abiorganitena tema juures
asunduste komitee ja täiskarsklaste rühm. Aasta lõpuks oli peaseltsil 162 ja
haruseltsil üle 50 liikme. Peakooolekuid peeti 2, eestseisuse koosolekuid 9,
asunduste komitee koosolekuid 2. Toime oli pannud selts kuni 1914. a. lõpuni:
1 laulupidu, 4 harilikku pidu näitemängudega ja kontsertidega, 4 rahwakoos-
olekut kõnede ja läbirääkimistega ja 1 ekskursion. Selts on awanud juba
2 raamatukogu-lugemisetuba, kuna kolmas loodetawasti warsti awatakse.
Tähtsamaks päewasündmuseks on seltsil oma maja ehitus. Wiimase järele on
wäga suur tarwidus. Siia maani on peetud pidusid wiljaaitades ja teistes sar-
nastes eraruumides.

Arusaadawalt takistab see wäga seltsi tegewust. Nii, näit. kawatseb selts lä-
hemas tulewikus kursuseid toime panna, kuid puuduwad selleks kohased
ruumid. Juba seltsi awamise koosolekul asutati seltsimaja ehituse kapital, mis
nüüd ligi 400 rbl. on tõusnud; niisama lubasiid Sõrt-Karatshora asunikud selt-

simaja platsi, prii ehituskiwid oma kiwimurrust ja kõik ehitusmaterjali hinnata kohale wedada. Kuid seda kõike on liig wähe, et ehitusega algada wõiks, sest wäga kalliks läheb Krimmis puumaterjal. Loodame, et peale sõja lõppu wõimalus leidub ja neist takistustest üle saada.

Ostuasundusi, mis ka ühtlasi perekamad, on Krimmis 6: Kontshi-Shawa, Sört-Karaktshora, Kijat-Orka, Dshurtshi, Utshkuju-Tarhan ja Samruk ehk Berego-woje. Rendiasutustest on jäänud weel ainult mõned ja needki mõtlewad oma olemist warsti likwiderida. Perekamad nendes on Bos-Kos Perekopi kreisis ja Kutschi Eupatoria kreisis.

Rahwa raamatukogud on olemas Kontshi-Shawa, Sört-Karaktshora, Dshurtshi, Utshkuju-Tarhani ja Samruki asundustes ja Simferopoli Ew.-Lutheruse usu koguduse juures. Ka on neissamus asundustes ja ka Simferopolis laulukoorid olemas, mis kõik peale Samruki koori Krimmi laulupidust osa wõtsid. Siis on weel olemas Utshkuju-Tarhanis ja Kontshi-Shawas puhkpillide koorid ja Sört-Karaktshoras keelpillide koor. Wiimased kaks koori on alles uued ja algajad.

Ajalehtede lugemine, mis enamjagu Krimmi asundustes ju enne wõrdlemisi kehw oli, on sõja tõttu nüüd iseäranis kaswanud. Mõnes asunduses ei ole ühtegi peret, kus ajalehte ei käi; tihti leidub aga peresid, kus mitu lehte käib. Eesti lehtedest loetakse kõige enam nädalilehta, kuid ka päewalehtede lugemine on suurenenud.

Karskuse küsimuses on Krimmis tähtsalt edasi jõutud. Alles siis, kui weel lahiti olid monopoli- ja õllepoed, tehti tööd sõna ja sulega karskuse heaks, peeti kihutuskoosolekuid ja kirjutati ajalehtedes. Tagajärjeks oli, et Krimmi laulupidu *täitsa kainelt* ära peeti ja et mõnestki asundusest nii mõnigi wiinamüüja juut wälja pekseti. Praegu on käimas Dshurtshi asunduse külje all olewate Kinbergi wiinapoe ja Naumowi trahteri jäädawa sulgumise protsess. Ainult lõunaasundustes — Utshkuju-Tarhanis ja Samrukis pole karskuse asjas suuremat edu märgata, hoolimata üksikute püüetest, sest et seal asunikudel oma wiinamäed on.

Rõõmustawaks nähtuseks Krimmi eestlaste seltskondlises elus tuleb pidada seda, et paljud, kes seni täitsa „ise omale” elasid ilma ühegi läbikäimiset sugurahwaga, on nüüd endid hakanud koondama Tauria E. H. Seltsi ümber. Nii on astunud paljud seltsiliikmeteks Eupatoriast, Sakist, Bahtshissaraist, Karasubasarist, Sewastopolist, Jaltast, Kertshist jne.

Pealinna Teataja (nr. 127), 5. juuni 1915, lk. 2

Eesti elu Krimmis ja Kaukasias.

Suuremaid Eesti asundusi on Kaukasis 15: Punase-Lageda „Eesti Aiake”, Jermolowski (Stachowitsa), Sulewi, Salme, Alam-Linda, Ülem-Linda, Neudorf, Estonia, Uue-Estonia, Perembell, Liwonia, Marucha, Husso-Kardonik (Sori-

küla), Allmäe, ja Eesti-Haginski (Kalonõki, wõi rahwakeeles Kalmuka küla). Wähemaist asundustest (3—13 perelistest) oleks nimetamise wäärt: Wardani, Nahipi (Aibga), Uue-Troitski, Jewdokimowka, Trotschewski, Pshu, Singelei, Kanowa ja Petrowka. Paljus nimetatud vähemaist asundustest elawad eestlased wenelastega ja paaris neist koguni sakslastega segi, mille järeltusel wõeras mõju sugurahwa keeles ja kombes juba õige tuntaw on, paiguti aa põhjaliku ümber rahwustamiseni on jõudnud. Sellepärast pole meil mitmestki vähemast asundusest mingit head loota. Laulukoorid ja näiteseltskond on olemas: Punase-Lagedal, Sulewis, Salmes, Ülem- ja Alam-Lindas, Estonias, Liwonias, Husso-Kardonikis, Maruchas ja Eesti-Haginskis; warematel aastatel ka Uue-Estonias ja Allmäel. Pea kõigis tähendatud asundustest on ka 1914. a. mõni pidu näitemängu ja lauludega toime pandud. Pasunakoorid on Sulewis, Liwonias ja Eesti-Haginskis ja keelpillide ning segaorkestrid Alam- ja Ülem-Lindas ja Estonias. Kolm wiimast segaorkestrit ja Sulewi puhkpillide orkester wõtsid Suhumi laulupidust tegelikult osa.

Raamatukogud on olemas enamjagu suuremates asundustes. Registreritud seltsid on olemas: Alam-Lindas laulu, muusika ja kirjanduse selts „Koidula”, Ülem-Lindas laulu ja mängu selts, Allmäel põllumeeste selts, Liwonias karskuseselts ja Eesti-Haginskis hariduseselts; siis weel Salmes põllumeeste ühisus, Suhumis Eesti Majandus-Ühisus ja Lindas Laenu-Hoiuühisus. Eesti-Haginski hariduseseltsil on oma kool kahe õpejõuga, raamatukogu jne. Allmäe põllumeeste seltsil on oma tarwitajate ühisus, mis juba mõnda aastat heade tagajärgedega töötab ja järjest kaswab. Ka Suhumi E. Majand.-Ühisusel on oma kauplus; peale selle saadab ta otsekohe turgudele puuwilja.

Seltsimajad on olemas: Punase-Lagedal, Salmes, Sulewis, Alam-Lindas, Ülem-Lindas ja Estonias. Ka Eesti-Haginski hariduseseltsi uus maja on juba walmis ja kawatsetakse 24. 25. märtsil pidulikult sisse õnnistada.

Siis on weel olemas Eesti seltsid Tiflisis ja Bakus mõlemis wastastikku abiandmise seltsid. Uusi seltsisid ja ühisusi kawatseti asutada: Noworossiiskis ja Punase-Lagedal hariduseseltsi, Sulewis rahwaraamatukogu seltsi, Jermolowskis laenu-hoiuühisust ja Punase-Lagedal majanduse-ühisust. Sõda takistas neid kawatsusi teoks tegemast, nagu ta olewategi seltside aasta teise poole tegewust tuntawalt takistas. Loodame, et kriisis kõigile üleelataw on, ja et peale sõja lõppu meie asunduste noor ühistegewus ja seltskondline elu uue jõuga edusammusid astuma hakkab.

Ajalehtede lugemine oli Kaukasia eestlastel wäga mitmekesine. Oli asundusi, kus hoolega kirjandust loeti, need olid muidugi enam arenenud asundused, oli aga ka asundusi, kus ühtegi Eesti lehte ei käinud. Seda tuli ette kõige enam segarahwuslistes asundustes. Et sõja tõttu ajakirjanduse lugemise üleüldiselt kaswas, on kindel, kuid suurel määral kusagil, on raske selgeks teha.

Karskusega on Kaukasias täbar lugu. Kui sellest üleüldse juttu wõib olla, siis ainult põhjapool asundustes, kus wiinapuud ei kaswa. Lõuna poolsetes aga, nagu Suhumi ümbruses ja osalt ka Mustamere kubermangus walitseb täiel wõimul parun Alkohol. Ei puudu ka neisse üleüldine alkoholi keeld, sest oma on küll, mida juua mitte walitsuse poolt keeldud ei ole. Millal küll awanewad

meie rahwa silmad, et nad näeksid ja aru saaksid, et nad seal „Kaukasias wabaduse maal”, mida nad nii wäga ülistada armastawad, orjad on, orjad ihu ja hingega! . . .

Suuremaist kawatsustest, mis sõja lõppu ootawad, seisab kõige ees Põhja-Kaukasias E. asunduste laulupidu. Kawatsus on wäärt teoks teha! Pealegi on Põhja-Kaukasias wõrdlemisi kena koht laulupidu pidamiseks. Siin on olemas suured asundused raudtee weerel, nagu Allmäe 227 perega (waksal on asunduse maa peal); siis weel Liwoni, Marucha, Hussõ-Kardonik, Eesti-Haginski jne. Kõigis kokku umbes 550—600 Eesti peret.

Tahaksin weel tähendada paari iseloomulise joone peale Eesti seltskonna elus Wenemaa linnades.

Silmapaistew on, et seltskonna elu linnades palju wisam on edenema ja hooгу wõtma, kui maa asundustes. Selleks mõjuw on kõige pealt see asjaolu et Wenemaa linnades palju weerewat Eesti ollust on, mis täna siin, homme seal, ühest teise liigub, kuna aga weerew kiwi sammalt ei kaswata. Teiseks on siin tuntawalt mõjuwad „klassiwahed”. Sest kuidas wõib ametnik, kellel hiilgawad nõöbid ja „tschin” omaks, ühe kõögitudrukuga ühes seltsis töötada? Tunnen sellel alal mõndagi kurb-naljakat juhtumit. Kolmandaks, leidub weel ikka igalpool suguwendi ja õdesid, kes mingil tingimisel ei taha olla pärit sellest orja soost, sellest Mongoli tõugu Tshudi raswa kännust.

Iseäralise nähtusena puutub silma 1914. a. kooliõpetajate katse ühinemise teel oma seisukorda parandada. Algust sellega tegid Krimmi ja Kaukasi kooliõpetajad asunduste laulupidudel Waliti ka omawaheline keskkorraldus, kes pidi hoidma alal sidet üksikute kooliõpetajate wahel ja koguma teateid kõigi Krimmi ja Kaukasias Eesti kooliõpetajate elu-olu üle. Mõteldi mõndagi oma seisukorra paranduseks ära teha, kuid ka see ettewõte peab wististe, nagu palju teisi, paremaid päewi ootama.

Nõnda näeme, et ka 1914. a. Eesti waimuelu wäljal Krimmis ja Kaukasias mõndagi on ära tehtud, kuid palju enam on püütud teha. Lõwiosa kõigest sellest, mis tehtud, langeb aasta esimese poole peale, kuna aasta teisel poolel sõda kõik energia ära tarwitas. Olgu saatus häile ettewõtetele armuline.

Krimmis, Weebruari kuul 1915. a.

C. Reimann